

## **INTEGRUOTA LAISVĖS KOVŲ ISTORIJS PROGRAMA LINKUVOS GIMNAZIJS 1G-2G KLASIŲ MOKINIAMS**

### **I. PROGRAMOS PASKIRTIS IR TIKSLAI**

#### 1. Programos paskirtis:

- Supažindinti su Lietuvos Laisvės kovų istorija: priežastimis, eiga, moraliniu ir faktologiniu turiniu.
- Pristatyti Laisvės kovų kai kuriuos dalyvius, paskatinant mokinius savarankiškai rinkti duomenis apie atskiras asmenybes ir Vytauto Didžiojo gimnazijos auklėtinius, kovojusius už laisvę.
- Ugdyti pagarbą tautos ir Vytauto Didžiojo gimnazijos istorijai.

#### 2. Pasipriešinimo istorijos pamokos turi padėti:

- Ugdyti mokinių pagarbą savo krašto ir gimnazijos, kurioje jie mokosi, praeičiai, tradicijoms, Tėvynei ir jos gynėjams;
- Žadinti norą plačiau domėtis rezistencine Lietuvos bei Vytauto Didžiojo gimnazijos praeitimi, fiksuoti ir rinkti rezistentų, tremtinių prisiminimus, įvairių su šiuo laikotarpiu susijusių dokumentinę, ikonografinę ir kt. medžiagą.

#### 3. Siektina, kad mokiniai suvoktų:

- Tautos ir asmens vaidmenį pasipriešinimo laikotarpiu;
- Asmeninę atsakomybę už nepriklausomybės, demokratijos puoselėjimą bei išsaugojimą.

#### 4. Pagrindiniai pasipriešinimo istorijos mokymo pagal šią programą principai:

- Įvykių ir faktų pateikimo objektyvumas, paskatinant mokinius suformuluoti savo vertinimus ir išvadas;
- Ypatingas dėmesys nagrinėjamo laikotarpio šaltiniams;
- Laisvės kovotojų, rezistentų, disidentų ir kitų išskilių asmenybių gyvenimo ir veiklos nagrinėjimas.

5. Siektina, kad mokiniai per Lietuvos pasipriešinimo istorijos pamokas plačiau susipažintų su vietos ir Vytauto Didžiojo gimnazijos istorine praeitimi, pasipriešinimo dalyviais, žinotų, kaip su pasipriešinimu ar tremtimi susijusi jo šeima.

#### 6. Siektina, kad mokiniai individualiai ar organizuotai būtų:

- Susipažinę su savo gimnazijos, kurioje jie mokosi ir savo šeimos ar giminės istorija, žinotų, kas iš jo artimųjų susiję su rezistencija, laisvės kovomis, tremtimi;
- Surinkę kraštotyrinę medžiagą arba buvusių rezistentų, tremtinių prisiminimus (rašytinius, garso ar vaizdo įrašus);
- Žinotų ir būtų aplankę gyvenamoje vietovėje esančias rezistencinės atminties vietas (kovų vietas, partizanų slėptuves, kapines, paminklus, muziejus ir kt.);
- Sukaupę bent keletą rezistencinės tematikos knygų bibliotekėlę, įvairių straipsnių, kitos dokumentinės ar ikonografinės medžiagos;
- Perskaitę kelias mokslinės, memuarinės ar grožinės literatūros knygas rezistencine tema;
- Išmokę kelis su partizanais, Lietuvos gynėjais, Tėvyne ir tremtiniais susijusius eilėraščius bei dainas.

### **II. PAGRINDINĖS PROGRAMOS TEMOS**

## 7. Įvadinė dalis.

Pasipriešinimo istorijos mokymo(si) prasmė ir tikslingumas. Programos dėstymo tikslai ir uždaviniai.

Rezistencijos termino apibrėžtis ir samprata. Pasipriešinimo istorijos šaltiniai ir tyrinėjimai. Pasipriešinimo istorijos paveldas. Laisvės kovų ir rezistencijos įamžinimas. Muziejai, atmintinos vietos, paminklai. Lietuvos rezistentų, partizanų, politinių kalinių ir tremtinių organizacijos. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.

## 8. Lietuvos laisvės kovos (1944–1953 m.)

8.1. Laisvės kovų raida ir etapai. Partizanų kovų priežastys. Kovos tikslai. Partizanavimo motyvų įvairovė. Socialinė Partizanų sudėtis. Pirmieji partizanų būriai ir kovos taktika. Partizaninio karo etapai ir jų ypatumai.

8.2. Partizanų veiklos kryptys. Kova su okupacine valdžia. Kovos taktika, ginkluotė. Okupacinės valdžios rinkimų trukdymas. Priešinimasis ūkininkų terorizavimui, kolchozų kūrimui. Priešinimasis trėmimams. Nukentėjusiųjų šelpimas. Kova su sovietiniais pareigūnais ir provokatoriais. Visuomenės informavimo ir informacinė veikla. Periodinės spaudos leidimas ir platinimas. Leidinių tematika.

8.3. Vyriausios karinės ir politinės vadovybės kūrimas ir partizanų struktūrų centralizacija. Bendros kovojančio krašto vadovybės idėja. Politinės ir karinės vadovybės problema. Apygardų kūrimasis ir naujos vadovybės formos. Ryšiai su Vakarais. Bendrų veiksmų su užsienio lietuviais derinimas ir organizavimas. Lietuvos tikinčiųjų laiškas popiežiui Pijui XII.

8.4. Partizanų gyvenimas ir laisvalaikis. Partizanų butis. Bunkeriai ir slėptuvės. Tarpusavio santykiai. Drausmė. Dvasinis pasaulis ir kūryba. Tautinės ir religinės šventės. Partizanų santykiai su gyventojais. Partizaninis judėjimas tautos sąmonėje ir liaudies kūryboje.

8.5. Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio sukūrimas. Pasipriešinimo silpnėjimas. Represijos. Partizaninio judėjimo organizacinio centro perkėlimas į Pietų Žemaitiją. 1949 m. visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas. 1949 02 16 d. Deklaracija. Partizaninio judėjimo slopinimas. Represinių organų veikla. Stribai. Provokatoriai ir agentai smogikai. Partizanų suėmimai, tardymai ir bausmės. Partizanų artimųjų persekiojimai, tardymai, kalinimas ir trėmimai. Lietuvos laisvės kovotojų aukos 1944–1953 metais. Skaičiai ir galimybės juos patikrinti.

8.6. Partizanų apygardos, pasipriešinimo vadovai ir svarbiausi jų veiklos bruožai. Pietų Lietuvos partizanų srities Tauro ir Dainavos apygardos. Vakarų Lietuvos partizanų srities Kęstučio, Žemaičių, Prisikėlimo apygardos. Šiaurės Rytų Lietuvos partizanų srities Vytauto, Vyčio, Didžiosios Kovos, Algimanto apygardos. Žymiausi partizanų vadai: Juozas Lukša - Skrajūnas, Daumantas ir kt., Jonas Noreika -Generolas Vėtra, Adolfas Ramanauskas – Vanagas, Kazys Veverskis - Senis, Juozas Vitkus - Kazimieraitis, Jonas Žemaitis - Vytautas ir kt.

8.7. Partizaninio karo pabaiga. Laisvės kovų reikšmė. Partizaninio karo pabaiga. Vadovybės sunaikinimas. Paskutiniai partizanai (Antanas Kraujelis-Siaubūnas, Pranas Končius-Adomas, Kostas Liuberskis-Įvainys, Stasys Guiga-Tarzanas). Ginkluoto pasipriešinimo reikšmė. Partizaninio karo traktavimas sovietinėje historiografijoje. Užsienio ir kai kurių lietuvių istorikų Lietuvos pokario ir pasipriešinimo istorijos vertinimas po atkūrus Nepriklausomybę. Požiūrių ir argumentų skirtumai.

8.8. Rezistentų ir disidentų kalinimo, kankinimo ir naikinimo vietos. NKVD ir vėlesnių sovietinio saugumo struktūrų štabai, stribų, milicijos būstinės. Ginkluoto pasipriešinimo slopintojai, partizanų naikintojai ir aktyviausi represijų vykdytojai. Partizanų naikinimo ir niekinimo metodika, nukautų partizanų palaikų niekinimo ir užkasimo vietos. Suimtų rezistentų kalinimas, kankinimas ir naikinimas LSSR NKGB-MGB-KGB vidaus kalėjimo rūsiuose Vilniuje, Tuskulėnų dvaro parke. Kirovo ir Butyrkų kalėjimai Rusijoje. Šiuose kalėjimuose kalinti ir nužudyti žymiausi Lietuvos politikos, visuomenės veikėjai, rezistentai.

### **III. LIETUVIŲ NEGINKLUOTAS PASIPRIEŠINIMAS IR DISIDENTINĖ VEIKLA (1953–1987)**

9. Pilietinis nepaklusnumas (atsisakymas kalbėti rusiškai, dalyvauti sovietiniuose renginiuose, nurodymų nevykdymas, atsisakymas stoti į komjaunimą, spontaniškos manifestacijos, demonstracijos (po sporto rungtynių, koncertų, religinių švenčių)). Antisovietinės akcijos (tautinės vėliavos iškėlimas, proklamacijų platinimas, antisovietinių šūkių rašymas ir kt.).

10. Septintojo - aštuntojo dešimtmečių pagrindinės organizacijos (Lietuvos laisvės lyga, Tikinčiųjų teisių gynimo komitetas, Lietuvos Helsinkio grupė, Tarptautinės žmogaus teisių asociacijos Lietuvos skyrius ir kt.). Nelegali spauda (LKB Kronika ir kt.), spaudos tematika, leidyba, platinimas.

11. Kultūrinė rezistencija ir jos pobūdis (V. Mykolaitis-Putinas, A. Miškinis, J. Jurašas, T. Venclova, M. Lukšienė, V. Zaborskaitė, A. Zalatorius ir kt.).

12. Slaptosios kunigų seminarijos, vaikų katekizacija, bažnyčiose organizuojamos šventės, eitynės. Atlaidai Šiluvoje, Varduvoje (Žemaičių Kalvarijoje). Kryžių kalnas.

13. Žymiausi 1953 - 1987 m. disidentai, politiniai procesai, sąžinės ir politiniai kaliniai (P. Cidzikas, B. Gajauskas, kun. R. Grigas, V. Petkus, N. Sadūnaitė, J. Sasnauskas, V. Skuodis, kun. A. Svarinskas, kun. S. Tamkevičius, A. Terleckas, kun. J. Zdebskis ir kt.).

#### IV. PROGRAMOS ĮGYVENDINIMAS

14. Laisvės ir pasipriešinimo kovų istorijos programa įgyvendinama per istorijos, pilietiškumo pagrindų, lietuvių kalbos ir muzikos pamokas. Preliminarus pamokų ir temų paskirstymas pateikiamas pridedamame priede.

##### Pagrindiniai šaltiniai ir literatūra

Anušauskas A. *Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940–1958 m.* Vilnius, 1996.

Ašmenskas V. *Generolas Vėtra.* Vilnius, 1997.

Baliukevičius L. *Partizano Dzūko dienoraštis.* Vilnius, 2002.

Gaškaitė N. *Pasipriešinimo istorija 1944-1953 m.* Vilnius, 1997.

Gaškaitė N., Kuodytė D., Kašėta A., Ulevičius B. *Lietuvos partizanai 1944-1953 m.* Kaunas, 1996.

Gaškaitė-Žemaitienė N. *Žuvusiųjų prezidentas.* Vilnius, 1998.

Girnius K. K. *Partizanų kovos Lietuvoje.* Vilnius, 1990.

Jonušauskas L. *Likimo vedami. Lietuvos diplomatinės tarnybos egzilyje veikla.* Vilnius, 2003.

Kaselis G., Kraujelis R., Lukšys S., Streikus A., Tamošaitis M. *Istorijos vadovėlis 12 klasei.* Vilnius, 2008, dalis II.

Kasparas K. *Lietuvos karas.* Kaunas, 1999.

Kraujelis R., Streikus A., Tamošaitis M. *Istorijos vadovėlis 10 klasei.* Serija „Raktas“. Vilnius, 2010, II dalis.

Lelešius-Grafas J. *Partizanų kapeliono dienoraštis.* Vilnius, 2006.

*Lietuva 1009–2009. Elektroninė knyga.* Vilnius, 2009.

*Lietuvos naikinimas ir tautos kova (1940-1998)* (sud. I. Ignatavičius). Vilnius, 1999.

*Lietuva 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija.* Vilnius, 2005.

Lukša-Daumantas J. *Partizanai.* Vilnius, 1990.

Ramanauskas-Vanagas A. *Daugel krito sūnų...* Vilnius, 1991.

Vitkus V. *Pulkininkas Kazimieraitis.* Vilnius, 2001.

## LAISVĖS KOVŲ ISTORIJS PAMOKŲ IR TEMŲ PASISKIRSTYMAS

Eil.nr.	Tema ir trumpas jos turinys	Dalykas	Valandos
1.	<p><b>Laisvės kovų raida ir etapai.</b>                      Pasipriešinimas nacistinei okupacijai. Partizanų kovų, nukreiptų prieš SSRS okupaciją, priežastys. Kovos tikslai. Pirmieji partizanų būriai ir kovos taktika. Partizaninio karo etapai ir jų ypatumai. Apygardų kūrimasis ir naujos vadovybės formos. Politinės ir karinės vadovybės problema. Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio sukūrimas. Pasipriešinimo silpnėjimas. Represijos. Partizaninio judėjimo organizacinio centro perkėlimas į Pietų Žemaitiją. 1949 m. visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas. 1949 02 16 d. Deklaracija.                      Iš Vilniaus istorijos: okupacijų patirtis bei pasipriešinimo patirtis Vilniaus krašte.                      Iš VVDG istorijos: VVDG mokiniai – pasipriešinimo, protesto okupacijoms dalyviai 1915 – 1944/ 45 m.</p>	Istorija	2
2.	<p><b>Partizanų apygardos, pasipriešinimo vadovai ir svarbiausi jų veiklos bruožai.</b>                      Pietų Lietuvos partizanų srities Tauro ir Dainavos apygardos. Vakarų Lietuvos partizanų srities Kęstučio, Žemaičių, Prisikėlimo apygardos. Šiaurės Rytų Lietuvos partizanų srities Vytauto, Vyčio, Didžiosios Kovos, Algimanto apygardos. Žymiausi partizanų vadai: Juozas Lukša - Skrajūnas, Daumantas ir kt., Jonas Noreika -Generolas Vėtra, Adolfas Ramanauskas – Vanagas, Kazys Veverskis - Senis, Juozas Vitkus - Kazimieraitis, Jonas Žemaitis - Vytautas ir kt.                      Iš VVDG istorijos: VVDG mokiniai – pasipriešinimo dalyviai. Medžiagos rinkimas. Biografijų nagrinėjimas ir pristatymas.</p>	Istorija	1
3.	<p><b>Partizaninio judėjimo slopinimas.</b>                      Represinių organų veikla. Stribai. Provokatoriai ir agentai smogikai. Partizanų suėmimai, tardymai ir bausmės. Partizanų artimųjų persekiojimai, tardymai, kalinimas ir trėmimai. Lietuvos laisvės kovotojų aukos 1944 – 1953 metais. Skaičiai ir galimybės juos patikrinti.                      Iš VVDG istorijos: mokinių skaičiaus pokytis 1944/ 1945 m. m. – 1952/53 m. m. Darbas su duomenimis: kiek pakito; kiek iš jų – berniukų, mergaičių. Palyginti su mokinių skaičiumi 1922 – 1944 m. laikotarpiu. Išvados ir apibendrinimai.</p>	Istorija	1
4.	<p><b>Partizaninio karo pabaiga. Laisvės kovų reikšmė.</b>                      Partizaninio karo pabaiga. Vadovybės sunaikinimas. Paskutiniai partizanai (Antanas Kraujelis-Siaubūnas, Pranas Končius-Adomas, Kostas Liuberskis-Ūvainys, Stasys Guiga-Tarzanas). Ginkluoto pasipriešinimo reikšmė. Partizaninio karo traktavimas sovietinėje historiografijoje. Užsienio ir kai kurių lietuvių istorikų Lietuvos pokario ir pasipriešinimo istorijos vertinimas po atkūrus Nepriklausomybę. Požiūrių ir argumentų skirtumai.                      Iš Vilniaus istorijos: pasipriešinimo istorijos jamžinimas mieste.                      Iš VVDG istorijos: duomenų apie rezistencinių kovų dalyvius – VVDG bendruomenės narius - jamžinimas.</p>	Istorija	1
5.	<p><b>Rezistencinio sąjūdžio dalyvių (partizanų, disidentų) motyvų įvairovė.</b></p>	Pilietinis ugdymas	1

	<p>Socialinė rezistencinio sąjūdžio dalyvių sudėtis. Priešinimasis trėmimas. Nukentėjusiųjų šelpimas.</p> <p>Iš VVDG istorijos: pasipriešinimo formos, motyvai. Parama pasipriešinimui. Galimos pasipriešinimo formos ir jų reikšmė.</p>		
6.	<p><b>Rezistencinės veiklos kryptys.</b></p> <p>Kova su okupacine valdžia. Kovos taktika, ginkluotė. Okupacinės valdžios rinkimų trukdymas. Priešinimasis ūkininkų terorizavimui, kolchozų kūrimui. Kova su sovietiniais pareigūnais ir provokatoriais.</p> <p>Iš VVDG istorijos: pasipriešinimo formos ir būdai bei jų atspindžiai VVDG istorijoje.</p>	Lietuvių kalba	1
7.	<p><b>Visuomenės informavimo ir informacinė veikla.</b></p> <p>Periodinės spaudos leidimas ir platinimas. Leidinių tematika.</p> <p>Iš Vilniaus istorijos: kultūra ir menas, kaip pasipriešinimo forma. Propagandos apraiškos ir kova su ja. VVDG istorijos pavyzdžiai.</p>	Lietuvių kalba	1
8.	<p><b>Vyriausios karinės ir politinės vadovybės kūrimas ir partizanų struktūrų centralizacija.</b></p> <p>Bendros kovojančio krašto vadovybės idėja. Ryšiai su Vakarais. Bendrų veiksmų su užsienio lietuviais derinimas ir organizavimas. Lietuvos tikinčiųjų laiškas popiežiui Pijui XII.</p> <p>Iš VVDG istorijos: gimnazistai ir jų dvasinis gyvenimas. Buvę gimnazistai, tapę dvasininkais, disidentais. Gimnazistai lietuvių išeivijoje.</p>	Pilietinis ugdymas	1
9.	<p><b>Rezistentų ir disidentų kalinimo, kankinimo ir naikinimo vietos. NKVD ir vėlesnių sovietinio saugumo struktūrų štabai, sribų, milicijos būstinės.</b></p> <p>Ginkluoto pasipriešinimo slopintojai, partizanų naikintojai ir aktyviausi represijų vykdytojai. Partizanų naikinimo ir niekinimo metodika, nukautų partizanų palaikų niekinimo ir užkasimo vietos. Suimtų rezistentų kalinimas, kankinimas ir naikinimas LSSR NKGB-MGB-KGB vidaus kalėjimo rūsiuose Vilniuje, Tuskulėnų dvaro parke. Kirovo ir Butyrkų kalėjimai Rusijoje. Šiuose kalėjimuose kalinti ir nužudyti žymiausi Lietuvos politikos, visuomenės veikėjai, rezistentai.</p> <p>Iš VVDG istorijos: gimnazijos bendruomenės kankiniai, jų likimai, jamžinimas.</p>	Pilietinis ugdymas	1
10.	<p><b>Partizanų gyvenimas ir laisvalaikis.</b></p> <p>Partizanų butis. Bunkeriai ir slėptuvės. Tarpusavio santykiai. Drausmė.</p> <p>Iš VVDG istorijos: kasdienis gyvenimas okupacijos sąlygomis: mokymasis, pilietinė, patriotinė veikla; pasipriešinimo formos ir dalyviai. Simbolikos vaidmuo. Tautiškumo puoselėjimas.</p>	Pilietinis ugdymas	1
11.	<p><b>Dvasinis pasaulis ir kūryba.</b></p> <p>Tautinės ir religinės šventės. Rezistentų santykiai su gyventojais. Rezistencinis judėjimas tautos sąmonėje ir liaudies kūryboje.</p> <p>Iš Vilniaus ir VVDG istorijos: vilniečių kūryba pasipriešinimo temomis. Pasipriešinimo dalyvių ar pasipriešinimo tema kūrusių asmenybių – VVDG bendruomenės narių – paieška.</p>	Lietuvių kalba	1
12.	<p><b>Pilietinis nepaklusnumas.</b></p> <p>Atsisakymas kalbėti rusiškai, dalyvauti sovietiniuose renginiuose, nurodymų nevykdymas, atsisakymas stoti į komjaunimą, spontaniškos manifestacijos, demonstracijos (po sporto rungtynių,</p>	Pilietinis ugdymas	1

	<p>koncertų, religinių švenčių.</p> <p><b>Antisovietinės akcijos.</b></p> <p>Tautinės vėliavos iškėlimas, proklamacijų platinimas, antisovietinių šūkių rašymas ir kt.</p> <p>Iš Vilniaus ir VVDG istorijos: pilietinis nepaklusnumas ir jo raiška gimnazijos bendruomenės istorijoje bei Vilniaus krašte.</p>		
13.	<p><b>Septintojo - aštuntojo dešimtmečių pagrindinės organizacijos.</b></p> <p>Lietuvos laisvės lyga, Tikinčiųjų teisių gynimo komitetas, Lietuvos Helsinkio grupė, Tarptautinės žmogaus teisių asociacijos Lietuvos skyrius ir kt..</p> <p>Iš Vilniaus ir VVDG istorijos: disidentinio sąjūdžio raiška, dalyviai, jų likimai bei atminties ženklai.</p>	Istorija	1
14.	<p><b>Kultūrinė rezistencija ir jos pobūdis.</b></p> <p>V. Mykolaitis-Putinas, A. Miškinis, J. Jurašas, T. Venclova, M. Lukšienė, V. Zaborskaitė, A. Zalatorius ir kt. Nelegali spauda (LKB Kronika ir kt.), spaudos tematika, leidyba, platinimas.</p> <p>Iš VVDG istorijos: kultūrinės rezistencijos pavidalai, raiška, kūrėjai; atminties ženklai.</p>	Lietuvių kalba	1
15.	<p><b>Religinė literatūra. Dvasinis ir moralinis rezistencijos turinys.</b></p> <p>Slaptosios kunigų seminarijos, vaikų katekizacija, bažnyčiose organizuojamos šventės, eitynės. Atlaidai Šiluvoje, Varduvoje (Žemaičių Kalvarijoje). Kryžių kalnas.</p> <p>Iš Vilniaus ir VVDG istorijos: dvasios ir valios virsmai okupacijos ir priespaudos akivaizdoje: liudijimai ir palikimas.</p>	Lietuvių kalba	1
16.	<p><b>Žymiausi 1953 - 1987 m. disidentai, politiniai procesai, sąžinės ir politiniai kaliniai.</b></p> <p>P. Cidzikas, B. Gajauskas, kun. R. Grigas, V. Petkus, N. Sadūnaitė, J. Sasnauskas, V. Skuodis, kun. A. Svarinskas, kun. S. Tamkevičius, A. Terleckas, kun. J. Zdebskis ir kt.</p> <p>Iš Vilniaus ir VVDG istorijos: asmenybės ir jų visuomeniniai, istoriniai, dvasiniai portretai, papildantys šalies istoriją ir iliustruojantys tautos brandą. Asmenybių įnašas puoselėjant Lietuvos laisvės idėją.</p>	Istorija Lietuvių kalba	2